

Юліана БОЙКО

магістрантка II курсу

спеціальності 242 Туризм і рекреація

Науковий керівник – доц. Петро ЦАРИК

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОТУРИЗМУ В СЛОВАЧЧИНІ

Екотуризм як специфічний сегмент туристичної діяльності є однією з найдинамічніших і водночас найчутливіших до якості природного середовища форм туризму. Словаччина, яка вирізняється високою часткою охоронюваних територій, значним біорізноманіттям та історично сформованою культурою відпочинку «на природі», є показовим прикладом країни, де екотуризм поступово стає важливим інструментом сталого розвитку.

У широкому розумінні екотуризм трактується як форма мандрівок до відносно малопорушених територій з метою споглядання природи та отримання екологічних знань за умови мінімального впливу на довкілля й прямої користі для місцевих громад [6; 7]. До ключових принципів екотуризму належать:

- пріоритет охорони природи над комерційними інтересами;
- освітньо-інтерпретаційна функція (екологічна освіта, формування екосвідомості);
- маломасштабність і регламентованість відвідування;
- залучення місцевого населення та розподіл економічних вигод на користь локальних громад;
- дотримання етичних норм взаємодії з природою й локальними культурами [6; 7; 9].

На території Словаччини екотуризм розвивається переважно в межах великомасштабних охоронюваних територій – національних парків і ландшафтних заповідних територій – та на базі вибіркового елементів сільського, гірського, водного, спелео- та геотуризму. Сучасні дослідження підкреслюють, що в умовах Словацької Республіки екотуризм дедалі більше розглядається як відносно нова продуктова лінія, орієнтована на сегмент туристів із екологічно відповідальною поведінкою [8].

Словаччина належить до країн з дуже високим рівнем природоохоронної репрезентативності. За даними Європейського

агентства з довкілля, з урахуванням національних категорій охорони 37,5 % суходолу країни мають правовий статус охоронюваних територій – це значно перевищує середні показники ЄС-27 і ціль 30 % за Глобальною рамковою програмою з біорізноманіття [1]. Важливою складовою є розгалужена мережа Natura 2000, що охоплює як лісові, так і гірські та карстові екосистеми.

Ядром природно-ресурсної бази екотуризму є дев'ять національних парків: Татранський, Низькі Татри, Словацький рай, Словацький карст, Мала Фатра, Велика Фатра, Полонини, Пеніни та Муранська планина; у перспективі формується також національний парк Подунайсько [5]. Вони репрезентують широкий спектр ландшафтів – від високогірних скелястих масивів Високих Татр до букових пралісів Східних Карпат і унікальних карстових форм рельєфу з печерами та каньйонами.

Суттєвим конкурентним чинником є наявність об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (карпатські букові праліси, печерні комплекси Словацького карсту) та густої мережі маркованих туристичних стежок (понад 14 тис. км), що створює передумови для різноманітних екотуристичних активностей – пішохідних і веломаршрутів, спостереження за дикою природою, екологічної інтерпретації ландшафтів, фототуризму.

Прикордонне положення Словаччини сприяє формуванню транскордонних екотуристичних регіонів, зокрема на словацько-польському відтинку (Пенінський нацпарк, Татри, Карпатські ландшафти), де екотуристична інфраструктура має спільні риси й синергетичний ефект.

Нормативно-правовою рамкою розвитку екотуризму є Закон № 543/2002 Z.z. «Про охорону природи та ландшафту», який визначає категорії охоронюваних територій, режими природокористування та механізми управління ними. На його основі ведеться Державний реєстр особливо охоронюваних частин природи та ландшафту, де фіксуються всі категорії заповідних об'єктів і охоронюваних дерев [2].

В управлінні екотуризмом ключову роль відіграють Міністерство довкілля, адміністрації національних парків, а також інституції, відповідальні за реалізацію державної туристичної політики – передусім Slovak Tourist Board і державна організація Slovakia Travel. Остання у 2025 р. приєдналася до Глобальної ради зі сталого туризму (GSTC), задекларувавши намір створити й реалізувати національну програму, що стимулюватиме впровадження стандартів сталого туризму та екологічно відповідальних практик на всіх рівнях туристичної індустрії.

Інституційний механізм розвитку екотуризму в Словаччині

базується на поєднанні трьох компонентів:

1. *Природоохоронна політика* – плани догляду за національними парками та ландшафтними заповідними територіями, зонування територій, встановлення лімітів відвідувачів, регламентація видів активності.

2. *Туристична політика* – національні й регіональні стратегії розвитку туризму із наголосом на сталості, системи брендингу природоохоронних територій, підтримка сертифікації «зелених» продуктів.

3. *Місцеве самоврядування та партнерства* – участь громад, суб'єктів малого бізнесу, закладів вищої освіти та наукових установ у плануванні й моніторингу використання рекреаційного потенціалу.

Разом із тим, дослідження ефективності управління національними парками вказують на низку інституційних проблем: недостатню інтеграцію природоохоронних вимог у секторні політики (лісове та аграрне господарство), обмежені фінансові ресурси, слабку реалізацію стратегічних документів, низький рівень екологічної освіти в окремих громадах.

Національні парки відіграють роль «екологічних ядер», навколо яких формується мережа екотуристичних продуктів. Татранський національний парк (TANAP) є найбільш відомою DESTИНАЦІЄЮ, де поєднуються високогірні маршрути, навчальні стежки, гірські притулки, програми спостереження за флорою й фауною, інтерпретаційні центри. Дослідження, проведені серед відвідувачів парку, засвідчують високу чутливість туристів до зміни ландшафту та необхідність збереження традиційного гірського середовища, що чітко вписується в ідеологію екотуризму.

У Низьких Татрах, Малій і Великій Фатрах поширені екостежки, марковані маршрути різної складності, каньйонні та водоспадні траси, що поєднують рекреаційні й освітні компоненти. Словацький рай із мережею вузьких ущелин, драбин і містків створює унікальні можливості для регламентованого екстремально-ландшафтного туризму, де обмеження кількості відвідувачів та суворі правила поведінки спрямовані на мінімізацію антропогенного навантаження.

На сході країни національний парк Полонини та прикордонні території з Польщею й Україною є ядром транскордонних екотуристичних маршрутів, що охоплюють букові праліси, традиційні високогірні пасовища та етнокультурні ландшафти. Тут екотуризм тісно поєднується з етно- та агротуризмом, а збереження традиційних форм господарювання (випас худоби, сінокосіння, дерев'яна архітектура) стає частиною ціннісної пропозиції для туриста.

Інфраструктурною основою екотуризму виступають:

- мережа маркованих туристичних маршрутів (піших, вело-, лижних);
- еко-та геостежки з інформаційними щитами;
- візит-центри та музеї природи в національних парках;
- притулки, гірські й лісові хати, які забезпечують мінімальний комфорт із дотриманням принципів «leave no trace»;
- екоготелі та «зелені» засоби розміщення з впровадженими практиками енерго- та водозбереження, сортування відходів, використання локальних продуктів.

Новітні дослідження підкреслюють роль еко-готелів як ключових елементів інфраструктури екотуризму в Словаччині, що поєднують надання послуг розміщення з реалізацією практик «green management» і сертифікацією відповідно до принципів сталого туризму [8].

До специфічних екотуристичних продуктів належать:

- спелеотуризм у печерах Словацького карсту та інших карстових районах;
- пташиний та фауністичний туризм (спостереження за великими хижакими, рідкісними видами птахів, нічними видами);
- водні екотуристичні маршрути вздовж річок Дунаєць, Горнад та інших;
- геотуризм у регіонах із яскраво вираженими геоморфологічними об'єктами;
- зимовий екотуризм, зорієнтований на «м'які» форми активності (снігоступи, лижні переходи поза масовими гірськолижними курортами).

У прикордонних районах зі Словаччиною та Польщею розвиваються спільні проекти з аналізу й оптимізації екотуристичної інфраструктури, що охоплює біосферні резервати, національні парки й охоронювані ландшафтні території.

Слід відзначити, що екотуризм у Словаччині має низку позитивних соціально-економічних наслідків:

1. *Диверсифікація місцевої економіки* – створення альтернативних джерел доходу в сільських та гірських районах, де традиційне аграрне виробництво є малорентабельним.
2. *Підтримка малого підприємництва* – розвиток сімейних пансіонатів, гостьових домів, локальних гастрономічних ініціатив, ремесел і сувенірної виробництва.
3. *Збереження культурної спадщини* – екотуристичні продукти часто включають традиційні практики землекористування, народну архітектуру, автентичну кухню, що стимулює їхню охорону.
4. *Підвищення екологічної свідомості* – освітні програми, інтерпретаційні стежки та візит-центри розширюють знання туристів і

місцевих жителів про цінність природних екосистем.

Разом із тим, збільшення туристичних потоків у національні парки створює низку ризиків і конфліктів. Дослідження в Татранському нацпарку засвідчують, що відвідувачі гостро реагують на можливі зміни ландшафту (інфраструктурне перевантаження, нові будівництва, вирубки), що може негативно позначатися на сприйнятті дестинації. Опитування адміністрацій охоронюваних територій демонструють, що статус великомасштабної природоохоронної зони не завжди гарантує гармонійний розвиток туризму: основними проблемами залишаються недостатній контроль за забудовою, слабка координація між сільським господарством, лісокористуванням і туризмом, а також обмежені можливості для системного моніторингу впливу відвідувачів.

У найближчій перспективі розвиток екотуризму в Словаччині відбуватиметься в руслі європейських політик «зеленої трансформації» та зростаючого попиту на відповідальні подорожі. Приєднання Slovakia Travel до GSTC створює інституційні передумови для:

- запровадження національної системи сертифікації екотуристичних продуктів і послуг;
- розробки індикаторів сталості на рівні дестинацій (екологічних, соціальних, економічних);
- посилення співпраці між національними парками, місцевими громадами та приватним сектором.

Перспективними напрямками вдосконалення моделі екотуризму є:

1. Поглиблення участі місцевих громад у плануванні й управлінні – створення дорадчих рад при адміністраціях парків, підтримка кооперативних форм бізнесу, механізми розподілу «екологічної ренти» на користь місцевого населення.

2. Розвиток цифрових сервісів – мобільні додатки для навігації стежками, онлайн-системи бронювання екостоянок і притулків, інтерактивні платформи моніторингу відвідуваності.

3. Підтримка маломасштабних та інноваційних продуктів – slow-маршрути, тематичні тривалі треки, «темні» парки для астротуризму, екологічні фестивалі, програми громадянської науки (citizen science).

4. Транскордонна кооперація – спільні словацько-польські та словацько-українські маршрути, біосферні резерватори й екомережі, проєкти з адаптації гірських територій до кліматичних змін.

5. Освіта та інтерпретація – підготовка професійних гідів-інтерпретаторів, інтеграція тематики екотуризму до університетських програм туризму та екології, розвиток шкільних програм «школи в природі».

З наукового погляду актуальною є подальша розробка оціночних моделей сталості екотуристичних ініціатив у національних парках, аналіз поведінки туристів та локальних стейкхолдерів, картографування зон перевантаження й екологічної вразливості.

Функціонування екотуризму в Словаччині ґрунтується на унікальному поєднанні високої природоохоронної репрезентативності, різноманіття гірських і лісових ландшафтів Карпатського регіону та інституційно сформованої політики охорони природи. Висока частка територій, що мають охоронний статус, розгалужена мережа національних парків і Natura 2000 створюють потужний ресурсний потенціал для реалізації принципів екотуризму.

Водночас екотуризм виступає не лише формою «м'якого» відпочинку, а й інструментом підтримки місцевих економік, збереження традиційних форм землекористування й культурної спадщини, підвищення екологічної свідомості суспільства. Соціологічні дослідження свідчать, що відвідувачі національних парків у Словаччині високо цінують природність ландшафтів та готові підтримувати заходи з їх збереження, що для органів управління є важливим аргументом на користь обмеження надмірної інфраструктурної експансії.

Разом із тим, наявні інституційні, фінансові та просторові обмеження вказують на необхідність подальшого вдосконалення моделі екотуризму: посилення координації між природоохоронною й туристичною політиками, зміцнення потенціалу адміністрацій парків, забезпечення участі громад, системний моніторинг впливу відвідувачів і адаптація до кліматичних змін.

На завершення відзначимо наступне – особливості функціонування екотуризму в Словаччині демонструють можливості невеликої європейської держави використовувати свої природні переваги для формування конкурентоспроможної й водночас екологічно чутливої туристичної моделі. Досвід Словацької Республіки є важливим орієнтиром для країн Центрально-Східної Європи, зокрема й для України, у пошуку балансів між економічними вигодами від туризму та необхідністю довгострокового збереження природної й культурної спадщини гірських та лісових регіонів.

Список використаних джерел:

1. Глобальною рамковою програмою з біорізноманіття. URL: https://www.eea.europa.eu/en/europe-environment-2025/countries/slovakia/terrestrial-protected-areas?utm_. Дата звернення – 01.12.2025.
2. Державний реєстр особливо охоронюваних частин природи та ландшафту. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/europe-environment-2025/countries/slovakia/terrestrial-protected-areas?utmhlhttps://www.smapaj.sk/en/statny-zoznam?> Дата звернення – 01.12.2025.
3. Кузишин А. В., Поплавська І. В. Зміни в міжнародних туристичних потоках під впливом

вимушеної милітаризації Центрально-Східної Європи // Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах війни: збірник праць Міжнародного науково-практичного форуму (м. Львів, 19–21 квітня 2023 р.) Львів: Камула, 2023. С. 10-16.

4. Slovakia Travel приєднується до GSTC, просуваючи революцію сталого туризму Словаччини. URL: <https://www.tboacademy.com/blog/slovakia-travel-joins-gstc-advancing-slovakias-sustainable-tourism-revolution/> Дата звернення – 01.12.2025.

5. Словацькі національні парки. URL: <https://nationalparksassociation.org/country/slovakia-national-parks/> Дата звернення – 01.12.2025.

6. Царик Л.П., Кузишин А.В., Царик П. Л. Перспективні регіональні ландшафтні парки – резерви оптимізації заповідної та екологічної мереж Тернопільщини. Людина та довкілля. Проблеми неоекології, 2025 (43), 111-122.

7. Царик Л.П., Кузишин А.В., Царик П.Л., Кузик І.Р. Екотуристичні передумови розбудови рекреаційних послуг у Тернопільській області. Grail of Science. № 12-13. 2022. С. 775-780.

8. Pavolová, H.; Bakalár, T.; Tokarčík, A.; Cimboláková, I. The Sustainable Management of Ecotourism for the Support of Ecotourism – A Case Study. Sustainability 2024, 16, 8863. <https://doi.org/10.3390/su16208863>

9. Tsaryk L., Kuzyshyn A., Tsaryk P. Selected Aspects of Ecological Dimensions of Ecotourism Development in the Networks of National Natural and Regional Landscape Parks of Ukraine. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia. 2020. Vol. 75. P. 161-181.

Ліліана ГАВРИЛЮК

магістрантка II курсу

спеціальності 242 Туризм і рекреація

Науковий керівник – доцент Інна ПОПЛАВСЬКА

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна економіка розвивається під впливом цифрової трансформації, яка охоплює практично всі галузі суспільного життя. Туризм як одна з найбільш динамічних сфер економіки активно реагує на ці процеси. У світі формується нова парадигма туристичної діяльності, заснована на використанні цифрових технологій, аналітики даних, автоматизованих систем управління та інструментів електронної комерції. Ці зміни докорінно впливають на організацію бізнес-процесів туристичних підприємств, зокрема на їх товарну політику, яка є основою маркетингової діяльності та визначає успішність підприємства на ринку [1].

Товарна політика туристичного підприємства розглядається як система управлінських рішень і дій, спрямованих на формування, підтримання та розвиток асортименту туристичних послуг відповідно до попиту споживачів і стратегічних цілей підприємства [2]. Її сутність полягає у створенні конкурентоспроможного туристичного продукту, який задовольняє потреби клієнтів, відповідає стандартам